

Supek Krleži, Krleža Supeku: uz Otvoreno pismo Vijeća Instituta »Ruder Bošković« Skupštini JAZU 26. veljače 1954.

Priredio IVICA MARTINOVIĆ
Institut za filozofiju, Zagreb

UDK 53-05 Supek, I.
821.163.42-05 Krleža, M.
061.6(091)(497.5)
Primljen: 4. 11. 2015.
Prihvaćen: 9. 12. 2015.

U Rukopisnoj ostavštini Miroslava Krleže, pohranjenoj u Zbirci rukopisa i rijetkih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod jedinstvenom signaturom R 7970, čuvaju se dva pisma koja mu je 1954. godine uputio Ivan Supek. Prvo mu je poslao 1. ožujka i priložio mu »Otvoreno pismo Skupštini Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«, koje Vijeće Instituta za fiziku »Ruder Bošković« datira s nadnevkom 26. veljače 1954. i ovjerava pečatom Instituta.¹ Drugo je pismo Supek uputio Krleži 13. svibnja 1954. i ono, koliko je danas poznato, označuje završetak njihove korespondencije te burne 1954. u povijesti Instituta »Ruder Bošković«.² U ostavštini Ivana Supeka, u posjedu obitelji, pohranjeno je pismo koje je Miroslav Krleža u svojstvu potpredsjednika Akademije uputio Ivanu Supeku 5. svibnja 1954, a ima karakter službene obavijesti o odlukama izvanrednoga zasjedanja Skupštine JAZU 29. travnja 1954; u svojoj intelektualnoj autobiografiji *Krivovjernik na ljevici* Supek je iz toga pisma naveo tek jedan karakterističan odlomak.³ Ta četiri dokumenta

¹ Usp. *Rukopisna ostavština Miroslava Krleže: Katalog*, glavni urednik Ivan Kosić, urednice Irena Galić i Anka Ivanjek, građu razvrstali i obradili Božena Komazlić, Boris Krstić i Drago Pažin (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2003), u odsjeku »B. Korespondencija, b. Pisma Miroslavu Krleži«, pp. 203–588, na p. 318: n. 3222, Institut za fiziku »Ruder Bošković« (Ivan Supek), Zagreb, 1. III. 1954.

Nadalje u članku: Supek Krleži 1. ožujka 1954.

² Usp. *Rukopisna ostavština Miroslava Krleže: Katalog* (2003), u odsjeku »B. Korespondencija, b. Pisma Miroslavu Krleži«, p. 518 s opisom: n. 8816, Ivan Supek, Zagreb, 13. V. 1954. Nadalje u članku: Supek Krleži 13. svibnja 1954.

³ Ivan Supek, *Krivovjernik na ljevici* (Zagreb: Globus, 1992), u poglavlju »Iskušenja znanstvenika«, pp. 145–160, na p. 151; ponovo u drugoj inačici intelektualne autobiografije: Ivan Supek, *Povijesne meditacije* (Zagreb: AGM, 1996), u poglavlju »Iskušenja znanstvenika«, pp. 199–215, na p. 207; ponovo u trećoj i posljednjoj tiskanoj inačici intelektualne autobiografije: Ivan Supek, *Tragom duha kroz divljinu* (Zagreb: Profil International, 2006), u poglavlju »U ulozi znanstvenika«, pp. 179–187, na p. 184.

ovdje se prvi put cjelovito objavljuju u transkripciji bez ikakvih zahvata u pravopis i interpunkciju i uz strogo poštivanje svih rješenja za isticanje riječi i izričaja.

Otvoreno pismo Vijeća Instituta »Ruđer Bošković« Skupštini JAZU 26. veljače 1954. nudi čitav niz nepoznatih podataka o prve četiri godine razvoja Instituta, napose dokumentira kronologiju sukoba između Vijeća Instituta za fiziku »Ruđer Bošković« i Predsjedništva JAZU od 1950. do 1953. godine, koji se svi odnose na postupak odlučivanja o razvoju Instituta (sl. 1).⁴ Pritom je predsjednik Vijeća Ivan Supek uložio puno truda da pomiri »dvije različite tendencije razvitka«,⁵ prvo prilikom donošenja Privremenog pravilnika za Institut 1952. godine, a drugi put u proljeće 1953. godine kad je Sveučilišnom Senatu i Predsjedništvu Akademije podnio predstavku kojom je predložio »da Akademija i Sveučilište treba da surađuju u Institutu Ruđer Bošković na zajedničkim ciljevima.«⁶

Kad se postupak donošenja Statuta Instituta na prijelazu iz 1953. na 1954. tri mjeseca nije pomaknuo s mrtve točke, Vijeće Instituta za fiziku »Ruđer Bošković« odlučilo je poslati otvoreno pismo Skupštini JAZU s protuprijedlogom »da Statut Akademije uskladi s razvitkom nauke u našoj domovini« (sl. 2).⁷ Iz perspektive Ivana Supeka, odnosno »nas fizičara«, uspješan razvoj Instituta zahtijevao je samoupravu Instituta i njegovu organsku povezanost sa Sveučilištem, a Akademijina Uprava nije htjela pristati na takav formalnopravni okvir djelovanja Instituta u njezinu sastavu.

Otvoreno pismo pojavilo se u jeku žive rasprave o organizaciji znanstvenog rada u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Sveučilišni krugovi nisu se mogli pomiriti s činjenicom da se – prema sovjetskom modelu, a nakon raskida sa Staljinom! – znanstveni rad organizira isključivo u akademijama. Promotri li se iz te perspektive, teze *Otvorena pisma* o ulozi Sveučilišta u razvoju prirodnoznanstvenog instituta prethodno su najavila dva snažna glasa: nastupi nobelovca Lavoslava Ružičke za njegovih posjeta Jugoslaviji u studenom 1949. i listopada 1952,⁸ kao i govor Ivana Supeka održan 22. siječnja 1953. na sjednici Matematičko-fizičkog odsjeka Prirodoslovno-matematičkog

⁴ Rukopisna ostavština Miroslava Krleže, NSKZ R 7970, B. Korespondencija, b. Pisma Miroslavu Krleži, n. 3222, prilog pismu Ivana Supeka Miroslavu Krleži 1. ožujka 1954, u izvornoj paginaciji pp. 1–5.

Nadalje u članku: Vijeće Instituta »Ruđer Bošković«, *Otvoreno pismo Skupštini JAZU* (1954).

⁵ Vijeće Instituta »Ruđer Bošković«, *Otvoreno pismo Skupštini JAZU* (1954), p. 1.

⁶ Vijeće Instituta »Ruđer Bošković«, *Otvoreno pismo Skupštini JAZU* (1954), p. 3.

⁷ Vijeće Instituta »Ruđer Bošković«, *Otvoreno pismo Skupštini JAZU* (1954), p. 5.

⁸ Lavoslav Ružička, »Neke misli o organizaciji znanstvenog rada u Jugoslaviji«, *Sveučilišni list* 1/16–17 (1950), p. 4, uz *motto*: »Najbolja sveučilišna nastava je naučno istraživanje.« Usp. izdanje Ružičkina predavanja u spomenici kojom je obilježena stota obljetnica njegova rođenja: Lavoslav Ružička, »Neke misli o organizaciji znanstvenog rada u Jugoslaviji«, *Rad JAZU* 443 (1989), pp. 87–90.

Lavoslav Ružička, »Organizacija znanstvenog rada«, *Naprijed* 10/1 (1953), 1. siječnja 1953, pp. 13–15. Usp. izdanje Ružičkina predavanja u istoj spomenici: Lavoslav Ružička, »Organizacija znanstvenog rada«, *Rad JAZU* 443 (1989), pp. 91–100, na pp. 97–98.

INSTITUT RUDJER BOŠKOVIĆ U BORBI ZA SVOJ STATUT

Otvoreno pismo skupštini Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu

Spor, koji se razvio između Predsjedništva Akademije i Vijeća Instituta Rudjer Bošković nije -- da konstatiramo odmah na početku -- izazvan bilo kakvim ličnim momentima, nego su se u njemu sukobile dvije različite tendencije razvitka. Polazeći od Zakona, što ga je odobrio Sabor 13.XII.1947. i od Statuta, što ga je odobrio Sabor 15.V.1948., Predsjedništvo je vršilo punu vlast nad cjelokupnom djelatnošću Akademije, a kao pomoćni organi služili su mu stručni odjeli sa svojim tajnicima. Pod takvom organizacionom mašinom nisu Akademijini instituti imali nikakve samostalnosti, i pitanja njihova direktora, osoblja i rada bila su rješavana u odjelima i Predsjedništvu. Nasuprot tome, Institut Rudjer Bošković počeo je bez ikakva statuta, i prvi građevni odbor rekonstruirao se sam u prvo Institutsko vijeće, koje je preuzelo na se izgradnju laboratorija, osposobljavanje naučnog podmlatka i razvitak istraživanja. Nema je tada bilo jasno, da se novi atomski institut nije smio podići na "leđini", nego je morao biti organski nastavak onog rada, koji je već započeo na našem sveučilištu, osobito na Prirodoslovnom fakultetu. Obzirom da je malo tko u Akademiji vjerovao u ozbiljnost našeg pothvata, prepustili su nas, fizičare sveučilišta, samima sebi, pa smo tako mogli po svojim koncepcijama započeti posao.

Ipak, već u jeseni 1950. izbili su prvi konflikti, koji su nam otkrili naš pravi položaj u Akademiji. Kad je projekt sadašnjeg Instituta bio gotov i kad se već bilo pristupilo kopanju, Predsjedništvo Akademije je mimo nas, fizičara, donijelo zaključak, da se novi institut izgradi u većem broju prizemnica. Započeta gradnja bila je time obustavljena, i tek kad su stručni forumi ukazali na neumjesnost donesenog zaključka, Predsjedništvo Akademije je dopustilo, da se od naše projektirane zgrade, iako cjeline, izgrade tek dvije trećine, i tome je uzrok, da zgrada do danas još nije gotova, a da 1950. nismo bili kadri da potrošimo veći dio odobrena kredita. Malo kasnije, svojom drugom odlukom, koja je također mogla biti kobna, Predsjedništvo je poništilo naše prijedloge, da se mlađi fizičari pošalju na studij u inozemstvo. I konačno, posegnulo se za našim deviznim i dinarskim sredstvima

Nakon svega toga vidjelo se, da se novi institut ne će moći izgraditi u Akademiji, pa smo izašli odatle, i pune dvije godine kao samostalno vijeće upravljali smo izgradnjom novog Instituta. U tom razdoblju građevni su radovi jako napredovali, velik broj mladića s uspjehom je radio u najboljim evropskim laboratorijima, ovdje smo u fakultetskim prostorima vršili intenzivno pripremu, i naš institut je, nedogradjen, već dobivao svoju fizionomiju. Višeći da atomska avantura usprkos zlogukim prorocima, nije propala, Predsjedništvo Akademije je zatražilo, da se Institut vrati natrag, i poslije dosta dugih rasprava našli smo se opet u Akademiji s obećanjem, da će se striktno poštivati naše autonomije, a kao jamstvo Predsjedništvo Akademije je 21.V.1952. donijelo Privremeni pravilnik, u kojemu su bitne bile točke:

Čl. 3. Institut ima posebnu upravu i samostalan budžet.

Čl. 4. Vijeće Instituta sačinjavaju svi naučni suradnici

/.

Slika 1. Prva stranica »Otvorenog pisma Skupštini Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«, koje je Vijeće Instituta »Ruder Bošković« uputilo javnosti 26. veljače 1954, s izvornim nadnaslovom, p. 1. Rukopisna ostavština Miroslava Krleže, prilog uz pismo Ivana Supeka 1. ožujka 1954.

- 5 -

samcupravljanja i Vijeće bi se srozalo na čisto stručni savjet bez ikakvih ovlasti.

Tako su se na našem statutu sukobile dvije tendencije razvitka, koje smo uzalud pokušali pomiriti. Naš rad započeo je na Sveučilištu, i on se organski nastavio u novom Institutu. Naprotiv s predodžbom o "najvišoj" naučnoj ustanovi akademije su okronule prvu plimu od obnove sveučilišta u prazno korito. Nauka u našoj zemlji pregnut će samo onda brzo naprijed, ako budemo stvorili dobro opremljene velike institute s mnoštvom naučnih radnika. Brojni, a mali fakultetski zavodi jedva su bili kadri da vrše nastavu, a naučno istraživanje se u takvim prilikama teško razvijalo. Kacsu brojnih ustanova na sveučilištu akademije su dodavale još svoje institute, koji su se na "najvišim" vrhuncima nauke još jače izolirali od općeg progressa. Rezultat sumnjive izlaciije očito pokazuje skandal s fervor-efektom tajnika Prirodoslovnog odjela i njegove suradnice. Nesuprot tom rasparčavanju i zatvaranju u imaginarne visine, Institut Rudjer Bošković je nastupio kao velika sintetička snaga udružujući istraživanja srodnih fakultetskih zavoda i pripremajući tako veću cjelinu, koja neće koristiti samo razvitku atomske fiziko, nego i ostalim prirodnim naukama u našoj republici.

Institut Rudjer Bošković stoji danas, unatoč svoje uspješne izgradnje, a možda baš i zato, u zamršenom pravnom sporu. Ako se pokori zakonu u Akademiji, izgubio je samoupravu i legalizirane veze sa Sveučilištom. Bez demokratske samouprave i u njemu bi zavladao diktatorske i izolacionističke tendencije, a odijeljen od Sveučilišta lišio bi se jedine naučne tradicije i živog izvora novih sila. U toj situaciji nije nam preostalo drugo, nego da se obratimo Skupštini sa prijedlogom, da Statut Akademije uskladi sa razvitkom nauke u našoj domovini. Vjerujemo, da bi ta Skupština učinila golem napredak, kad bi s predstavnicima Sveučilišta, kulturnih društava i općedruštvenih organizacija obrazovala komisiju, sa zadatkom, da na principima socijalističke demokracije izradi novi statut Akademije, kao jednog od centra za koordinaciju kulturne djelatnosti, sačuavajući osobito onu kulturno-historijsku aktivnost, kojom je Jugoslavenska akademija u Zagrebu od svojeg osnutka obogatila naše narode.

U Zagrebu, 26. II. 1954.

VIJEĆE INSTITUTE RUDJER BOŠKOVIĆ

Slika 2. Završna stranica »Otvorenog pisma Skupštini Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«, koje je Vijeće Instituta »Rudjer Bošković« uputilo javnosti 26. veljače 1954, s pečatom i potpisom, p. 5. Rukopisna ostavština Miroslava Krleže, prilog uz pismo Ivana Supeka 1. ožujka 1954.

fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, objavljen u ožujku 1953. u časopisu *Pogledi* (sl. 3).⁹ Dok je Ružička zahtijevao: »Sveučilište mora biti *vrhovno* mjesto za visokoškolsku nastavu i za fundamentalna istraživanja na području čiste i primijenjene nauke, te *jedino* mjesto za stjecanje akademskih stepena«,¹⁰ Supek se, u interesu Instituta – da se ne bi izravno suprotstavio odlukama Borisa Kidriča, javno založio za »sklad između Sveučilišta i Akademije«¹¹ iako je u srcu bio Ružičkin istomišljenik.

U pismu s nadnevkom 1. ožujka 1954. Ivan Supek je u Miroslavu Krleži, potpredsjedniku i partijskom sekretaru Akademije, tražio saveznika u raspletu odnosa između Instituta »Ruđer Bošković« i JAZU jer mu je usmeno htio obrazložiti motive *Otvorenoga pisma*, ali, kako će pokazati slijed događaja, bio je to uzaludan pokušaj.

Budući da je predsjednik Akademije Andrija Štampar bio odsutan, Krleža je u svojstvu potpredsjednika 5. svibnja 1954. potpisao i uputio službeno pismo Supeku o odlukama izvanrednoga zasjedanja Akademijine Skupštine održane 29. travnja 1954. (sl. 4). Jedino se iz toga pisma može doznati da je Skupština Akademije utvrdila 23. ožujka 1954. kao datum kad je prestalo Supekovo članstvo u Akademiji na temelju njegova dopisa o odreknuću od članstva, ali i da je Skupština Akademije na svom zasjedanju 29. travnja 1954. izrekla Supeku dodatnu kaznu: »Vi ste se takvim svojim postupkom diskvalificirali za svaki rad u Akademiji ili suradnju s njom.«¹² Unatoč takvoj kazni on je i dalje ostao čelnik najvećeg instituta u sastavu Jugoslavenske akademije.

U pismu s nadnevkom 13. svibnja 1954. Supek je zamolio Krležu da mu pošalje elaborat i zaključak Odbora koji je redovna Skupština Akademije 16. ožujka 1954. imenovala da ustanovi njegovu odgovornost za *Otvoreno pismo*, kako bi napokon doznao »razloge optužnice protiv mene. Ne radi se toliko o posljedicama za mene, koliko da se baš u interesu Akademije utvrdi istina, kao i pravi motivi za donošenje *Otvorenoga pisma*.«¹³ On je tom prilikom zažalio »što su izvjesna mjesta [iz *Otvo-*

⁹ Ivan Supek, »Problematika oko instituta za fiziku 'Ruđer Bošković'«, *Pogledi* 1 (1952–1953), br. 5, mart 1953, pp. 370–373, objavljen uz napomenu tiskanu na p. 370: »Ovaj članak pročitao je profesor dr. Ivan Supek, predsjednik vijeća Instituta za fiziku 'Ruđer Bošković' na sjednici matematičko-fizičkog odsjeka Prirodoslovnog fakulteta od 22. januara 1953.«

¹⁰ Ružička, »Organizacija znanstvenog rada« (1953), p. 15; u pretisku u *Radu JAZU* 443 (1989), na p. 97.

¹¹ Supek, »Problematika oko instituta za fiziku 'Ruđer Bošković'« (1953), p. 371:

»Poslije svih tih činjenica, koje pokazuju, kako je duboko Institut za fiziku 'Ruđer Bošković' ukorijenjen u Sveučilište, mnogi će zapitati: zašto tada ne potpadne pod njega? Po mojem mišljenju, može to pitanje ostati čisto formalno, ako između Sveučilišta i Akademije bude postojao sklad. Bitno je, da vijeće fizičara upravlja i dalje razvitkom fizike u našem gradu. Ni sveučilišni senat, ni predsjedništvo Akademije ne mogu dirirati naučnu liniju nikogog instituta, jer su nužno sva ta tijela heterogena i nekompetentna u pitanjima pojedinih nauka. Prvo je, da se fundamentalnim naukama, kao fizici, kemiji, biologiji i dr., osigura samouprava, u tom smislu, da ih ne tutorišu neka 'viša tijela' ili, što je još gore, neka 'viša lica'.«

¹² Krleža Supeku 5. svibnja 1954, p. 1.

¹³ Supek Krleži 13. svibnja 1954, p. 1.

Iz sveučilišnog života

Ivan Supek

*Problematika oko instituta za fiziku »Ruđer Bošković«**

Potkraj maja 1950. donesena je odluka o osnivanju Instituta za atomsku fiziku u Zagrebu, s vrlo širokogrudnim direktivama, da bude proširenje započetog rada na Prirodoslovnom fakultetu, koji je donosio prve, makar i skromne plodove. Jedno od prvih pitanja, koja su se tada postavila, bilo je: pod koju će ustanovu pasti novi institut? Bilo je tri mogućnosti: Sveučilište, Akademija ili neki organ vlade. Mnogima od nas činilo se najprirodnije, da se dalji razvitak fizike nastavi u krilu Sveučilišta ili Prirodoslovnog fakulteta, ali tu su se odmah pokazale zapreke. U ono vrijeme bila je još jaka tendencija, da se fakulteti srozaju na više škole. Opća budžetska politika prema Sveučilištu bila je takva, da bi novi institut sa svojim posebnim saveznim dotacijama bio šaka na oko ostelima na Sveučilištu. Bila je potrebna bogatija i uglednija ustanova, i ubrzo je izbor pao na Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti, koja je ustavom bila postavljena na najvišu naučnu ustanovu naše republike.

Pored svega toga, mi, fizičari, nismo ni časa bili u dvoumici, da »Ruđer Bošković«, mora biti organski nastavak izobrazbe i naučnog rada na Sveučilištu. Prvo vijeće instituta sačinjavali su i još i danas sačinjavaju svi profesori i docenti fizike na Prirodoslovnom i Tehničkom fakultetu, kao i predstojnici kemijskih instituta na Prirodoslovnom fakultetu kao nosiocu osnovnih prirodnih nauka. Personalna unija sa Sveučilištem bila je time na samom početku zajamčena. Nama svima bilo je jasno, da se ne mogu stvarati dvije ekipe fizičara, jedna na Sveučilištu, a druga u »Ruđeru Boškoviću«, jer za to nemamo ni dovoljno ljudi, ni novaca, niti bi to bilo racionalno. I daleko bogatiji gradovi od Zagreba imaju samo jedan institut za fiziku, i to obično pod sveučilištem. Iako je formalno naša fizika bila pocijepana na dvije ustanove, ona je ostala od početka do kraja jedna, vezana nerazmršivim koncima. Pored institutskog vijeća, sastavljenog od sveučilišnih profesora, pretežna većina naučnih radnika »Ruđera Boškovića« asistenti su Sveučilišta. »Ruđer Bošković« nema dosad više od 10 asistenata na svom budžetu, što nije ni petina broja svih naučnih radnika. Po tome se vidi, da glavnu živu snagu atomske fizici daje Sveučilište. To je sada tako, i to će i u buduće ostati. Prošla su vremena, kad su veliki individui mogli u samoci dolaziti na eksperimentalna otkrića, a time su prošla vremena malih izoliranih instituta. Velika postrojenja atomske fizike zahtijevaju mnoštvo ljudi, a taj potreban broj može dati samo Sveučilište u formi diplomiranih studenata, doktoranata i asistenata. Svako drugo rješenje učinilo bi Institut za atomsku fiziku nepodnošljivim budžetskim teretom naše republike. Naučni rad pripadnika Sveučilišta i »Ruđera Boškovića« čini jednu nerazrešivu cjelinu, i oni su podijeljeni u skupine, ne po budžetskoj pripadnosti, nego po naučnoj problematici. No ne samo da postoji personalno jedinstvo, nego su Sveučilište i »Ruđer Bošković« vezani i materijalno u cjelinu. Pri nabavi literature »Ruđer Bošković« nije nabavljao časopise i knjige, koje već fakulteti imaju, a isto je tako postupio i u pogledu aparata. Imamo danas situaciju, da asistenti »Ruđera Boškovića« rade na aparatima Sveučilišta, i obratno. Razumije se, da će u daljim investicijama naše vijeće postupiti po istom principu. Bilo bi nerazumno trošenje, kad bismo htjeli potpuno ekipirati i naše fakultete i »Ruđera Boškovića.« Data sred-

* Ovaj članak pročitao je profesor dr. Ivan Supek, predsjednik vijeća Instituta za fiziku »Ruđer Bošković« na sjednici matematičko-fizičkog odsjeka Prirodoslovnog fakulteta od 22. januara 1953. god.

Slika 3. Govor Ivana Supeka održan 22. siječnja 1953. na sjednici Matematičko-fizičkog odsjeka Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a objavljen u ožujskom broju časopisa *Pogledi*. Ivan Supek, »Problematika oko instituta za fiziku 'Ruđer Bošković'«, *Pogledi* 1 (1952–1953), br. 5, mart 1953, p. 370, s napomenom.

renoga pisma] primljena kao uvrede, te što su omogućila da se diskusija skrene od principijelnih pitanja«, ali je ustrajao na ključnom stavu iz *Otvorena pisma* »da je za samoupravu Instituta i njegovu organsku vezu sa Sveučilištem nužna promjena Statuta Jugoslavenske akademije.«

Jugoslavenska akademija pod predsjedanjem Andrije Štampara definitivno je u proljeće 1954. godine odustala od koncepcije interdisciplinarnoga istraživačkoga instituta, premda je pod pritiskom 'mladih lavova' iz svoga najvećeg instituta, a u skladu sa sovjetskim uzorom i prema prvotnim zamislima i odlukama Borisa Kidriča (preminuloga 11. travnja 1953), imala priliku krenuti tim putem i u svom vlastitom razvoju. Nakon 'odgovora' Skupštine JAZU 29. travnja 1954. koncepcija multidisciplinarnoga i interdisciplinarnoga pristupa fundamentalnim prirodoslovnim istraživanjima u organskoj povezanosti sa Sveučilištem kao model za razvoj Instituta »Ruđer Bošković« izložena je novim rizicima, uključujući i one političke naravi, ali je istraživačka zajednica okupljena u Institutu i u tim okolnostima nastavljala živjeti svoj 'san' o samoupravi i razvoju u skladnu odnosu sa Sveučilištem, kako to potvrđuje odluka o novoj organizaciji Instituta donijeta 7. rujna 1954.¹⁴ Taj novi korak u razvoju Instituta pratilo je i Izvršno vijeće Sabora Narodne Republike Hrvatske kad je 22. studenog 1954, u sporazumu s Jugoslavenskom akademijom, donijelo odluku da Institut s danom 1. siječnja 1955. izlazi »iz sklopa Jugoslavenske akademije«.¹⁵ Pet mjeseci nakon republičke odluke zbililo se novo i trajnije 'osamostaljenje' Instituta, kad je Rješenjem Saveznog izvršnog vijeća od 30. travnja 1955. Institut kao »ustanova sa samostalnim financiranjem« dospio u nadležnost Savezne komisije za nuklearnu energiju (sl. 5) na čelu s Aleksandrom Rankovićem¹⁶ i u takvom formalnopravnom okviru djelovao punih jedanaest godina – sve do Rankovićeva političkog pada 1. srpnja 1966. godine.

Miroslav Krleža, kojemu je Ivan Supek u prijelomnom trenutku početkom ožujka 1954. ponudio ulogu posrednika, nije prepoznao povijesnu priliku da s položaja moćnoga čovjeka Akademije pomogne da razvoj prirodnih znanosti u Hrvatskoj, i to nakon smrti Borisa Kidriča, krene u novom smjeru, možda manje izloženom političkim pritiscima. Ivan Supek i Mladen Paić, predsjednik i potpredsjednik Vijeća Instituta

¹⁴ Usp. Vinko Škarić, »Dvadesetgodišnji rad Instituta 'Ruđer Bošković'«, *Encyclopaedia moderna* 6 (1971), br. 15, pp. 108–112, na p. 108.

¹⁵ »Izvjestaj o radu JAZU u 1954. godini«, *Ljetopis JAZU [za godinu 1955]* 62 (1957), pp. 44–77, na p. 54: »Odlukom Izvršnog vijeća [Sabora] NR Hrvatske broj 18042 od 22. XI. 1954., donesenom u sporazumu sa Jugoslavenskom akademijom, izašao je Institut za fiziku 'Ruđer Bošković' s danom 1. siječnja 1955. iz sklopa Jugoslavenske akademije.«

¹⁶ »Rješenje o institutima 'Boris Kidrič' u Vinči, 'Ruđer Bošković' u Zagrebu i 'Jožef Štefan' u Ljubljani kao ustanovama sa samostalnim financiranjem«, R. p. br. 138, s nadnevkom 30. travnja 1955., s potpisom potpredsjednika SIV-a Edvarda Kardelja, objavljeno 4. svibnja 1955. u: *Službeni list FNRJ* 19/1959, p. 303.

Usp. Slobodan Nakićenović, *Nuklearna energija u Jugoslaviji* (Beograd: Savezna komisija za nuklearnu energiju, 1960), u poglavlju »Propisi iz oblasti nuklearne energije«, pp. 139–141, na p. 139.

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA
ZNANOSTI I UMJETNOSTI
ZAGREB
ZRINSKI TRG 11 — TELEFON 34.347

U ZAGREBU. 5. V. 1954.

Broj 2226/1954.

**Predmet: Prof. I. Supek -
odnos prema Jugosla-
venskoj akademiji**

Drug

prof.dr. Ivan S u p e k

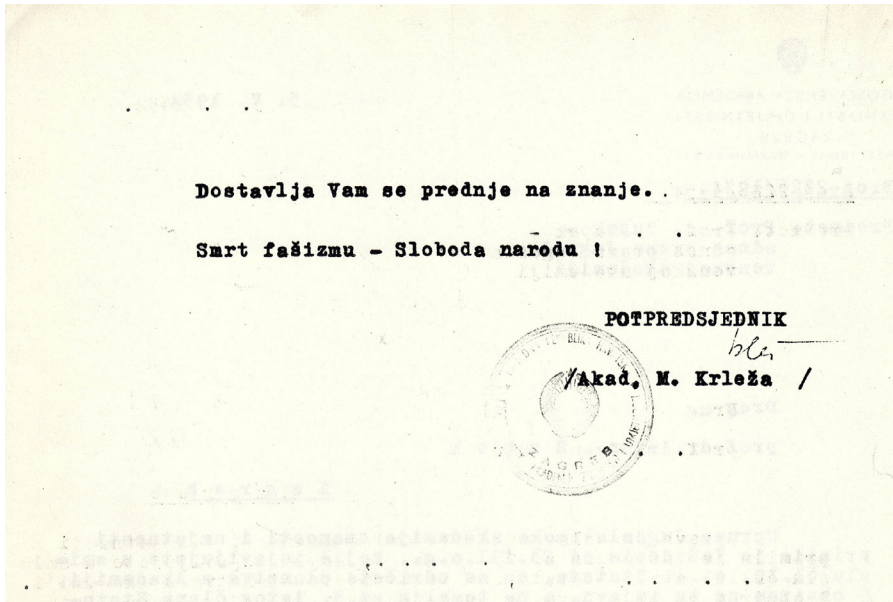
Z a g r e b

Uprava Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti primila je Vaš dopis od 23.III.o.g., kojim izjavljujete u smislu čl.19. st.1. Statuta, da se odričete članstva u Akademiji. S obzirom na tu izjavu, a na temelju st.3. istog člana Statuta prestalo je Vaše članstvo u Akademiji ipso facto, t.j. danom, kada ste tu izjavu dali.

Vaše odreknuće od članstva u Akademiji stiglo je u vrijeme, kada je protiv Vas već bio poveden postupak po čl.20. Statuta na temelju zaključka Skupštine Akademije od 16.III.o.g., a u vezi s "otvorenim pismom", koje je 26.II.o.g. uputilo Skupštini Vijeće Instituta za fiziku "Ruđer Bošković", čiji ste Vi predsjednik. Odreknućem od članstva učinili ste, za svoju osobu, bespredmetnim nastavak tog postupka, koji je bio pokrenut protiv Vas kao dopisnog člana Akademije, i koji je imao odlučiti, da li je Vaše članstvo u Akademiji i dalje moguće, ili treba da prestane zbog rada protiv interesa Akademije u smislu čl.7. toč.2. Zakona o Jugoslavenskoj akademiji. - No, kako je Odbor po čl.20. Statuta - vršio zadatak, koji mu je bila povjerenila Skupština Akademije - imao prilike da ispita cjelokupnu dokumentaciju, koja se odnosila na predmet njegova zadatka, pa kako je na osnovu toga Odbor došao do uvjerenja, da baš Vi snosite glavnu odgovornost za iniciranje i donošenje "otvorenog pisma", koje svojim načinom i tonom uopće te izopačivanjem činjenica i uvredljivim karakterom čitavog niza svojih stavova vrijeđa i ugled i interese Akademije - predložio je zaključak, a Skupština Akademije prihvatila ga, da ste se Vi takvim svojim postupkom diskvalificirali za svaki rad u Akademiji ili suradnju s njom.

Taj zaključak Skupštine donesen je na njenom izvanrednom zasjedanju od 29.IV. o.g. sa 32 glasa prema 4 uzdržana i s nijednim glasom protiv, te je odmah stupio na snagu.

./.

Slika 4. Službena obavijest Miroslava Krleže, potpredsjednika JAZU, Ivanu Supeku o odlukama izvanrednoga zasjedanja Skupštine JAZU 29. travnja 1954. Obavijest o prestanku članstva na temelju odreknuća, ali i o dodatnoj kazni za bivšega člana. Rukopisna ostavština Ivana Supeka u posjedu obitelji, objavljuje se s dopuštenjem njegova sina dr. Ivana Supeka.

»Ruđer Bošković«, koji su po različitim pravnim osnovama – prvi 23. ožujka 1954. odreknućem, a drugi 29. travnja 1954. isključenjem – prestali biti dopisnim članovima JAZU, bili su nakon sedam godina – 16. lipnja 1961. godine – izabrani za prave članove, što je jedincat slučaj u povijesti Jugoslavenske akademije.¹⁷

Ključne riječi: Ivan Supek, Miroslav Krleža, Lavoslav Ružička, Andrija Štampar, Mladen Paić; Institut za fiziku »Ruđer Bošković«, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, razvoj prirodnih znanosti u Hrvatskoj nakon 1945.

¹⁷ Usp. *Ljetopis JAZU [za godinu 1961]* 68 (1963), pp. 142–145.

od prvog dana idućeg mjeseca po stupanju na snagu ove odluke.

Univerzitetnim profesorima kojima je mirovina određena i stavljena u tečaj prije stupanja na snagu ove odluke, isplaćivat će se poseban dodatak iz toč. 1. odnosno toč. 2. ove odluke na njihov zahtjev, i to od prvog dana idućeg mjeseca po podnošenju zahtjeva, ali najranije od prvog dana idućeg mjeseca po stupanju na snagu ove odluke.

5. Rješenja o određivanju posebnog dodatka u smislu odredaba ove odluke donjet će i izvršavat će zavodi za socijalno osiguranje nadležni za donošenje i izvršenje rješenja o pravu na mirovinu.

6. Poseban dodatak po odredbama ove odluke isplaćuju zavodi za socijalno osiguranje, uz obračun na teret posebnih sredstava koje u tu svrhu osigurava Savezno izvršno vijeće na posebnom računu kod Narodne banke FNRJ.

7. O izvršenju ove odluke starat će se Savezni zavod za socijalno osiguranje.

8. Ova odluka stupa na snagu danom objavljenja u »Službenom listu FNRJ«.

R. p. br. 144

Beograd, 30. travnja 1955.

Savezno izvršno vijeće

Tajnik, Potpredsjednik,
Veljko Zeković, v. r. Edvard Kardelj, v. r.

205.

Na temelju čl. 79. toč. 7. Ustavnog zakona i čl. 2. Osnovne uredbе o ustanovama sa samostalnim financiranjem (»Službeni list FNRJ«, br. 51/53), a s obzirom na suglasnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Slovenske akademije znanosti i umjetnosti u Ljubljani da se Institut za fiziku »Ruder Bošković« u Zagrebu odnosno Fizikalni institut »Jožef Štefan« u Ljubljani izdvoji iz sastava tih akademija, Savezno izvršno vijeće donosi

R J E S E N J E

O INSTITUTIMA »BORIS KIDRIČ« U VINČI, »RUDER BOŠKOVIĆ« U ZAGREBU I »JOŽEF ŠTEFAN« U LJUBLJANI KAO USTANOVAMA SA SAMOSTALNIM FINANCIRANJEM

1. Institut za fiziku »Ruder Bošković« u Zagrebu, koji je dosada bio u sastavu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Fizikalni institut »Jožef Štefan« u Ljubljani, koji je dosada bio u sastavu Slovenske akademije znanosti i umjetnosti u Ljubljani, izdvajaju se iz sastava tih akademija i postaju ustanove sa samostalnim financiranjem.

Institut za nuklearne nauke »Boris Kidrič« u Vinči nastavlja sa radom kao ustanova sa samostalnim financiranjem.

2. Zadatak je instituta iz prethodne točke da vrše istraživanja u oblasti nuklearnih nauka i nuklearne energije.

3. Imovina kojom instituti iz toč. 1. ovog rješenja sada upravljaju ostaje na njihovom upravljanju.

4. Stručnim radom svakog od instituta iz toč. 1. ovog rješenja upravlja upravni odbor čije članove imenuje i razrješava Savezna komisija za nuklearnu energiju iz reda naučnih suradnika instituta i drugih osoba.

Broj članova upravnog odbora i njegov djelokrug određuje se pravilima instituta.

5. Administrativnim poslovima instituta rukovodi direktor koga postavlja i razrješava Savezna komisija za nuklearnu energiju.

Direktor je po položaju član upravnog odbora.

6. Savezna komisija za nuklearnu energiju može svakome od instituta iz toč. 1. ovog rješenja stavljati u zadatak izvršenje određenih poslova. Komisija odobrava i program rada ovih instituta.

Nadzor nad radom instituta, kao i druga prava koja pripadaju državnim organima prema ustanovama, vrši Savezna komisija za nuklearnu energiju.

7. Plaće službenika i radnika svakog od instituta iz toč. 1. ovog rješenja utvrđuju se pravilnikom koji donosi Savezna komisija za nuklearnu energiju.

8. Unutrašnja organizacija svakog instituta utvrđuje se pravilima koja donosi upravni odbor instituta uz potvrdu Savezne komisije za nuklearnu energiju.

9. Ovo rješenje stupa na snagu danom objavljenja u »Službenom listu FNRJ«.

R. p. br. 138

Beograd, 30. travnja 1955.

Savezno izvršno vijeće

Tajnik, Potpredsjednik,
Veljko Zeković, v. r. Edvard Kardelj, v. r.

206.

Na temelju čl. 31. Osnovnog zakona o zaštiti bilja od bolesti i štetočinja (»Službeni list FNRJ«, br. 25/54) Savezno izvršno vijeće donosi

R J E S E N J E

O PRIVREMENOJ ZABRANI GAJENJA PAMUKA I DRUGIH BILJAKA NA ODREĐENIM PODRUČJIMA

1. U svrhu sprečavanja širenja pamukovog molca (*Pectinophora gossypiella* Saund) privremeno se zabranjuje:

a) gajenje pamuka, svih biljaka iz porodice sljezova i indijske konoplje — na području kotara Barokotorskog;

b) gajenje bamijae — na području općine Ulecinj.

2. Ovo rješenje stupa na snagu danom objavljenja u »Službenom listu FNRJ«.

R. p. br. 139

Beograd, 30. travnja 1955.

Savezno izvršno vijeće

Tajnik, Potpredsjednik,
Veljko Zeković, v. r. Edvard Kardelj, v. r.

207.

R J E S E N J E

SAVEZNE IZBORNE KOMISIJE O RASPISIVANJU DOPUNSKIH IZBORA

Pošto je Vijeće proizvođača Savezne narodne skupštine svojom odlukom na sjednici od 23. travnja 1955. određilo da se izvrše dopunski izbori za narodnog zastupnika Vijeća proizvođača Savezne narodne skupštine u grupi industrije, trgovine i zanatstva u Izbornom kotaru Kosovska Mitrovica u kome je zastupničko mjesto ostalo upražnjeno, Savezna izborna komisija

Slika 5. »Rješenje o institutima 'Boris Kidrič' u Vinči, 'Ruder Bošković' u Zagrebu i 'Jožef Štefan' u Ljubljani kao ustanovama sa samostalnim financiranjem«, R. p. br. 138, s nadnevkom 30. travnja 1955, s potpisom potpredsjednika SIV-a Edvarda Kardelja, objavljeno i stupilo na snagu 4. svibnja 1955. *Službeni list FNRJ* 15 (1959), br. 19, p. 303.

Transkripcija korespondencije Ivana Supeka
i Miroslava Krleže 1954. godine

1.

Pismo Ivana Supeka Miroslavu Krleži 1. ožujka 1954.

INSTITUT ZA FIZIKU
"RUĐER BOŠKOVIĆ"
Zagreb, Bijenička c. 56 – Jugoslavija

Zagreb, 1. III. 1954.

Drugu Miroslavu Krleži, književniku

Šaljem Vam prijepis pisma koje je Vijeće Instituta "Ruđer Bošković" uputilo skupštini Akademije. Bilo bi mi vrlo drago kad bih mogao doći do Vas da o nekim pitanjima raspravimo. Meni bi zbog tu nekih poslova najviše odgovaralo ako bi to bilo poslije podne, ali odluku o tome potpuno prepuštam Vama.

Molim Vas da mi po donosiocu pisma date odgovor.

Primate izraze mog iskrenog štovanja,

Vaš odani
Ivan Supek

Izvor: NSKZ R 7970, *Rukopisna ostavština Miroslava Krleže*, B. Korespondencija, b. Pisma Miroslavu Krleži, n. 3222, p. 1.

2.

Otvoreno pismo Vijeća Instituta za fiziku »Ruđer Bošković«
Skupštini Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu
26. veljače 1954:
Prilog pismu Ivana Supeka Miroslavu Krleži 1. ožujka 1954.

[1] INSTITUT RUĐER BOŠKOVIĆ U BORBI ZA SVOJ STATUT

Otvoreno pismo skupštini Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti
u Zagrebu

Spor, koji se razvio između Predsjedništva Akademije i Vijeća Instituta Ruđer Bošković nije – da konstatiramo odmah na početku – izazvan bilo kakvim ličnim momentima, nego su se u njemu sukobile dvije različite tendencije razvitka. Polazeći od Zakona, što ga je odobrio Sabor 13. XII. 1947. i od Statuta, što ga je odobrio Sabor 15. V. 1948., Predsjedništvo je vršilo punu vlast nad cjelokupnom djelatnošću Akademije, a kao pomoćni organi služili su mu stručni odjeli sa svojim tajnicima. Pod takvom organizacionom mašinom nisu Akademijini instituti imali nikakve samostalnosti, i pitanja njihova direktora, osoblja i rada bila su rješavana u odjelima i Predsjedništvu. Nasuprot tome, Institut Ruđer Bošković počeo je bez ikakva statuta, i prvi građevni odbor rekonstruirao se sam u prvo Institutsko vijeće, koje je preuzelo na se izgradnju laboratorija, osposobljavanje naučnog podmlatka i razvitak istraživanja. Nama je tada bilo jasno, da se novi atomski institut nije smio podići na "ledini", nego je morao biti organski nastavak onog rada, koji je već započeo na našem sveučilištu, osobito na Prirodoslovnom fakultetu. Obzirom da je malo tko u Akademiji vjerovao u ozbiljnost našeg pothvata, prepustili su nas, fizičare sveučilišta, samima sebi, pa smo tako mogli po svojim koncepcijama započeti posao.

Ipak, već u jeseni 1950. izbili su prvi konflikti, koji su nam otkrili naš pravi položaj u Akademiji. Kad je projekt sadašnjeg Instituta bio gotov i kad se već pristupilo kopanju, Predsjedništvo Akademije je mimo nas, fizičara, donijelo zaključak, da se novi institut izgradi u većem broju prizemnica. Započeta gradnja bila je time obustavljena, i tek kad su stručni forumi ukazali na neumjesnost donesenog zaključka, Predsjedništvo Akademije je dopustilo, da se od naše projektirane zgrade, iako cjeline, izgrade tek dvije trećine, i tome je uzrok, da zgrada do danas još nije gotova, a da 1950. nismo bili kadri da potrošimo veći dio odobrena kredita. Malo kasnije, svojom drugom odlukom, koja je također mogla biti kobna, Predsjedništvo je poništilo naše prijedloge, da se mladi fizičari pošalju na studij u inozemstvo. I konačno, posegnulo se za našim deviznim i dinarskim sredstvima...

Nakon svega toga vidjelo se, da se novi institut ne će moći izgraditi u Akademiji, pa smo izašli odanle, i pune dvije godine kao samostalno vijeće upravljali smo izgradnjom novog Instituta. U tom razdoblju građevni su radovi jako napredovali, velik broj mladića s uspjehom je radio u najboljim evropskim laboratorijima, ovdje smo u fakultetskim prostorima vršili intenzivno pripreme, i naš institut je, nedograđen, već dobivao svoju fizionomiju. Videći da atomska avantura, usprkos zlogukim prorocima, nije propala, Predsjedništvo Akademije je zatražilo, da se Institut vrati natrag, i poslije dosta dugih rasprava našli smo se opet u Akademiji s obećanjem, da će se striktno poštivati naša autonomija, a kao jamstvo Predsjedništvo Akademije je 21. V. 1952. donijelo Privremeni pravilnik, u kojemu su bitne bile točke:

Čl. 3. Institut ima posebnu upravu i samostalan budžet.

Čl. 4. Vijeće Instituta sačinjavaju svi naučni suradnici [2] Instituta, iznad položaja asistenta.

Čl. 6. Vijeće organizira rad Instituta, bira naučne radnike, predsjednika i t. d.

Unatoč tom Pravilniku, Uprava Akademije je od početka očitovala tendenciju, da naš Institut tretira kao i ostale, pa su tako zaključci našeg Vijeća, i oni sasvim sitni, morali prolaziti kroz odjel i Predsjedništvo do Uprave, da bi stupili u život, što je često izazvalo vrlo štetna odugovlačenja u našem radu. Izuzev nekoliko slučajeva, vrlo karakterističnih, kako ćemo vidjeti, Predsjedništvo je odobravalo zaključke našeg Vijeća, tako da u našem radu nisu nastupile bitne poremetnje, no ostala je činjenica, da naše Vijeće, u kojem su bili svi profesori fizike na našem Sveučilištu, nije imalo ni izdaleka one samostalnosti, koju smo poznavali na Sveučilištu. Predsjednik Akademije nas je uvjeravao, da se Akademija ne će nikad miješati u stručni rad našeg Instituta, a apsurdnost takva miješanja uviđali su i drugi članovi, obzirom da u Predsjedništvu nije bilo nikoga, tko bi se iole razumio u modernu fiziku i kemiju. No, pitali smo se, ako Predsjedništvo doista nije bilo kvalificirano, da odlučuje o pitanjima pojedinih nauka, zašto da tu kompetentnost prisvaja sebi statutom?

Članovi Predsjedništva često su odgovarali, da svoje odluke donose na prijedlog stručnih odjela. No činjenica je, da je u tim odjelima po jedan ili nijedan predstavnik pojedinih nauka. Broj akademika u pojedinom odjelu je fiksna /najviše 8/, pa kako su već mnogi odjeli puni, mlađi učenjaci treba da čekaju na njihovu smrt, ako žele doći do riječi u Akademiji. Takav sistem ima nešto analogno u srednjovjekovnom plemstvu ili cehovima, ali on je nespojiv s bilo kakvom demokračičnošću. Plebejska je istina, da su najbolji radnici našeg Instituta oni mlađi, koji nisu čak ni suradnici Akademije, a na njima počiva svo naše uzdanje u napredak naše nauke. No čak, kad bismo stručnim odjelima i priznali neku kompetentnost, Predsjedništvo je ipak ovlašteno, da

te odluke mijenja, i ono je to doista često činilo. Do kakvih upravo groteska može to dovesti, pokazuje među mnogim primjerima i slučaj s bratom nekog člana Predsjedništva. Iako je njegovu radnju o elementarnim česticama odbio naš stručni odjel kao potpuno diletantsku i smušenu, Predsjedništvo je ipak desavuiralo odluku našeg odjela i izvrglo se ruglu u Beogradu i Ljubljani, kuda je poslalo tu "radnju".

Od financijske samostalnosti, utvrđene u Privremenom pravilniku, također nije nam mnogo ostalo. Uprava Akademije išla je čak tako daleko, da nam je na početku 1953. oduzela $\frac{3}{4}$ odobrena budžeta s motivacijom, da su ta sredstva potrebna za vrlo pasivnu izdavačku djelatnost.

I s obzirom na slobodu diskusije, koja je bitna u našoj sredini, gdje još nisu utvrđeni naučni kriteriji, ni povučene određene linije razvitka, Predsjedništvo je očitovalo osobitu netolerantnost, pa do danas nije potvrdilo za suradnika i člana našeg Institutskog vijeća sadašnjeg dekana Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, iako on već preko dvije godine /po njima ilegalno/ požrtvovno sudjeluje u izgradnji našeg Instituta. Sav njegov grijeh bio je u tome, što se suglasio s mišljenjem prof. Ružičke, a kazna je išla čak i tako daleko, da je izbačen i iz onog drugog instituta, što ga je sam osnovao.

[3] Slabost Privremenog pravilnika, kao i našeg položaja u Akademiji, bio je također nedefiniran odnos prema Sveučilištu. Na jednoj strani bile su činjenice, na drugoj pravno-birokratska mašina. U stvarnosti gotovo svi naučni radnici Instituta bili su pripadnici Sveučilišta, gdje se i odvijao pripremni rad neizgrađenog Instituta, a ipak Institut je formalno-pravno bio Akademijin. Ta pravna diskrepančnost morala se dovesti u sklad s realnošću. Tu su bila dva puta: ili da se Institut u svom daljnjem razvitku osamostali od Sveučilišta kao ustanova sa svojim posebnim osobljem, opremom i istraživanjem ili da se u oblasti svog istraživanja sjedini sa Sveučilištem. Prvi put sugerirala je Akademija; drugi put zastupalo je otpočetak Vijeća našeg Instituta.

Pokušavajući naći kompromis između tih dviju suprotnih tendencija, predsjednik Vijeća podnio je Sveučilišnom senatu i Predsjedništvu Akademije predstavku, u kojoj je istakao svu neracionalnost i štetnost eventualnog stvaranja paralelnih ekipa fizičara na Sveučilištu i Akademiji, sa zaključkom, da Akademija i Sveučilište treba da surađuju u Institutu Ruđer Bošković na zajedničkim ciljevima. Na svojoj sjednici od 28. ožujka 1953. Sveučilišni senat donio je ovu rezoluciju:

"Sveučilište u Zagrebu je spremno surađivati sa Jugoslavenskom akademijom znanosti i umjetnosti u Zagrebu u Institutu za fiziku "Ruđer Bošković" svojim ljudima i sredstavima, za postizavanje zajedničkih naučnih ciljeva i svrhe više nastave."

Sličnu odluku donijelo je i Predsjedništvo Akademije, a zatim i skupština Akademije, i u duhu tog sporazuma Vijeće Instituta Ruđer Bošković izradilo je nacrt prijedloga novog statuta, i taj prijedlog poslalo 19. XI. 1953. i predsjedniku Akademije i rektoru Sveučilišta, sa zamolbom, da bi na nj dali svoje primjedbe, kako bi Vijeće moglo izraditi definitivan prijedlog. Iz obrazloženja i nacrta donosimo neke glavne točke:

"Prilikom sastavljanja nacrta prijedloga novog Statuta Instituta Ruđer Bošković Vijeće Instituta se rukovodilo ovim principima:

1. Samouprava. U Vijeću Instituta Ruđer Bošković obuhvaćeni su i predstavljeni svi glavni predstavnici fizike u našoj narodnoj republici, pa nema potrebe, da nad tako sastavljenim Vijećem Instituta postoji neko više stručno tijelo. Gledom na svoj heterogeni sastav i Sveučilišni Senat i Predsjedništvo Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti ukazuju se nekompetentnim forumima u čisto posebnim stručnim pitanjima, pa mogu imati samo koordinacionu ili pokroviteljsku ulogu. U interesu logičnog i brzog odvijanja rada u Institutu Ruđer Bošković nužno je, da Institut ima samoupravu.

2. Veza sa Sveučilištem. Četiri petine naučnih radnika Instituta Ruđer Bošković pripadnici su Sveučilišta u Zagrebu, i to uglavnom Prirodoslovno-matematičkog fakulteta. Očito je, da službenici Sveučilišta ne mogu gotovo sve svoje raspoloživo vrijeme provoditi u naučnom radu, koji se ne smatra sveučilišnim. S druge strane bilo bi neekonomično i vrlo opasno, da neki atomski institut stvori zasebnu cjelovitu ekipu fizičara, koja bi radila paralelno s onom na Sveučilištu. Da se izbjegne ova neracionalna situacija i Sveučilišni Senat i Predsjedništvo Akademije znanosti i umjetnosti donijeli su svojevrjemeo zaključak [[4] o uzajamnoj suradnji sa Institutom Ruđer Bošković. Tako naglašena suradnja, koja nema samo oblik neke formalne deklaracije, već se od početka rada Instituta Ruđer Bošković ukazuje stvarnom praksom Instituta, morala je naravno biti unesena u nacrt prijedloga novog Statuta, kako je to vidljivo iz ovih njegovih članova:

Čl. 1.

Institut Ruđer Bošković je samoupravna naučna ustanova pod pokroviteljstvom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Sveučilišta u Zagrebu,...

Čl. 2.

Zadatak je Instituta proučavanje atomskih procesa i njihovih primjena.

Čl. 3.

Fundamentalna istraživanja u svojoj oblasti Institut sjedinjuje sa Sveučilištem, prvenstveno sa Prirodoslovno-matematičkim fakultetom u Zagrebu, obzirom na materijalna sredstva i osoblje.

Čl. 4.

Institut će koordinirati svoj rad i razvijati suradnju sa srodnim ustanovama.

Čl. 6.

Institutom upravlja Vijeće Instituta.

Čl. 7.

Vijeće Instituta sačinjavaju:

a/ svi profesori i docenti katedra za fiziku i kemiju Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu, te Zavoda za fiziku Tehničkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu,

b/ svi naučni radnici Instituta, iznad položaja asistenta,

c/ svi stalni suradnici Instituta, koje Vijeće izabere za članove.

Čl. 9.

Krajem svake godine sastaje se redovan plenum svega stručnog osoblja Instituta u cilju razmatranja cjelokupnog rada Instituta. Mišljenja i primjedbe plenuma podnose se Vijeću.

Izvanredan plenum održava se na zahtjev dvije trećine svega stručnog osoblja.

Po potrebi plenum se može dijeliti i na pojedine grupe."

Premda je i Skupština prihvatila deklaraciju o suradnji, ipak se tamo javio otpor, da se to unese kao bitan element u statut, uz zahtjev, da Institut ostane Akademijin, što je značilo, da se podvrgne zakonu u Akademiji. Kao kontraprijedlog iznesen je uzorak Akademijinih statuta, po kojem Akademija sama bira i postavlja direktora Instituta, a taj onda dalje predlaže Akademiji na postavljenje sve osoblje; time naravno ne bi ništa ostalo od demokratskog [[5] samoupravljanja i Vijeće bi se srozalo na čisto stručni savjet bez ikakvih ovlasti.

Tako su se na našem statutu sukobile dvije tendencije razvitka, koje smo uzalud pokušali pomiriti. Naš rad započeo je na Sveučilištu, i on se organski nastavio u novom Institutu. Naprotiv s predodžbom o "najvišoj" naučnoj ustanovi akademije su okrenule prvu plimu od obnove sveučilišta u prazno korito. Nauka u našoj zemlji pregnut će samo onda brzo naprijed, ako budemo stvorili dobro opremljene velike institute s mnoštvom naučnih radnika. Brojni, a mali fakultetski zavodi jedva su bili kadri da vrše nastavu, a naučno istraživanje se u takvim prilikama teško razvijalo. Kaosu brojnih ustanova na sveučilištu akademije su dodavale još svoje institute, koji su se na "najvišim" vrhuncima nauke još jače izolirali od općeg progressa. Rezultat sumnjive izolacije očito pokazuje skandal s fervor-efektom tajnika Prirodoslovnog odjela i njegove suradnice. Nasuprot tom rasparčavanju i zatvaranju u imaginarne visine, Institut Ruđer Bošković je nastupio kao velika sintetička snaga udružujući istraživanja srodnih fakultetskih zavoda i pripremajući tako veću cjelinu, koja neće koristiti samo razvitku atomske fizike, nego i ostalim prirodnim naukama u našoj republici.

Institut Ruđer Bošković stoji danas, unatoč svoje uspješne izgradnje, a možda baš i zato, u zamršenom pravnom sporu. Ako se pokori zakonu u Akademiji, izgubio je samoupravu i legalizirane veze sa Sveučilištem. Bez demokratske samouprave i u njemu bi zavladaile diktatorske i izolacionističke tendencije, a odijeljen od Sveučilišta lišio bi se jedine naučne tradicije i živog izvora novih sila. U toj situaciji nije nam preostalo drugo, nego da se obratimo Skupštini [Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti] sa prijedlogom, da Statut Akademije uskladi s razvitkom nauke u našoj domovini. Vjerujemo, da bi ta Skupština učinila golem napredak, kad bi s predstavnicima Sveučilišta, kulturnih društava i općedruštvenih organizacija obrazovala komisiju, sa zadatkom, da na principima socijalističke demokracije izradi novi statut Akademije, kao jednog od cent[ra] za koordinaciju kulturne djelatnosti, sačuvajući osobito onu kulturno-historijsku aktivnost, kojom je Jugoslavenska akademija u Zagrebu od svojeg osnutka obogatila naše narode.

U Zagrebu, 26. II. 1954.

(m.p.) VIJEĆE INSTITUTA RUDJER BOŠKOVIĆ

Izvor: NSKZ R 7970, *Rukopisna ostavština Miroslava Krleže*, B. Korespondencija, b. Pisma Miroslavu Krleži, n. 3222, u izvornoj paginaciji pp. 1–5, u naknadnoj paginaciji obrađivača, pp. 2–6.

3.

Pismo Miroslava Krleže Ivanu Supeku 5. svibnja 1954:
Službena obavijest potpredsjednika Akademije o statusu profesora Ivana
Supeka u Jugoslavenskoj akademiji

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA
ZNANOSTI I UMJETNOSTI
ZAGREB
ZRINSKI TRG 11 – TELEFON 34-347

U Zagrebu, 5. V. 1954.

Broj 2226/1954.

Predmet: Prof. I. Supek – odnos prema Jugoslavenskoj akademiji

Drug
prof. dr. Ivan Supek

Zagreb

Uprava Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti primila je Vaš dopis od 23. III. o. g., kojim izjavljujete u smislu čl. 19. st. 1. Statuta, da se odričete članstva u Akademiji. S obzirom na tu izjavu, a na temelju st. 3. istog člana Statuta, prestalo je Vaše članstvo u Akademiji *ipso facto*, t.j. danom, kada ste tu izjavu dali.

Vaše odreknuće od članstva u Akademiji stiglo je u vrijeme, kada je protiv Vas već bio poveden postupak po čl. 20. Statuta na temelju zaključka Skupštine Akademije od 16. III. o. g., a u vezi s "otvorenim pismom", koje je 26. II. o. g. uputilo Skupštini Vijeće Instituta za fiziku "Ruđer Bošković", čiji ste Vi predsjednik. Odreknućem od članstva učinili ste, za svoju osobu, bespredmetnim nastavak tog postupka, koji je bio pokrenut protiv Vas kao dopisnog člana Akademije, i koji je imao odlučiti, da li je Vaše članstvo u Akademiji i dalje moguće, ili treba da prestane zbog rada protiv interesa Akademije u smislu čl. 7. toč. 2. Zakona o Jugoslavenskoj akademiji. No, kako je Odbor po čl. 20. Statuta – vršeći zadatak, koji mu je bila povjerila Skupština Akademije – imao prilike da ispita cjelokupnu dokumentaciju, koja se odnosila na predmet njegova zadatka, pa kako je na osnovu toga Odbor došao do uvjerenja, da baš Vi snosite glavnu odgovornost za iniciranje i donošenje "otvorenog pisma", koje svojim načinom i tonom uopće te izopačivanjem činjenica i uvredljivim karakterom čitavog niza svojih stavova vrijeđa i ugled i interese Akademije – predložio

je zaključak, a Skupština Akademije prihvatila ga, da ste se Vi takvim svojim postupkom diskvalificirali za svaki rad u Akademiji ili suradnju s njom.

Taj zaključak Skupštine donesen je na njenom izvanrednom zasjedanju od 29. IV. o. g. sa 32 glasa prema 4 uzdržana i s nijednim glasom protiv, te je odmah stupio na snagu. [[2]

Dostavlja Vam se prednje na znanje.

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

POTPREDSJEDNIK

[vlastoručni potpis]

(m.p.) / Akad. M. Krleža /

Izvor: Ostavština akademika Ivana Supeka u posjedu obitelji, objavljeno s dopuštenjem dr. Ivana Supeka

4.

Pismo Ivana Supeka Miroslavu Krleži 13. svibnja 1954:
Odgovor potpredsjedniku Akademije na pismo od 11. svibnja 1954.

Zagreb, 13. V. 1954.

Drugu

Akademiku Miroslavu Krleži,
potpredsjedniku Jug.[oslavenske] Akademije znanosti i umjetnosti

Zagreb

Zahvaljujem Vam na Vaše pismo od 11. V. 1954. i odmah na početku ističem, da sam sa najvećim presenećenjem pročitao treću alineju, u kojoj stoji, da sam ja lično izjavio predsjedniku Akademije, da [Otvoreno] pismo [Vijeća Instituta „Ruđer Bošković“] vrvi netočnostima i da je u svakom pogledu uvredljivo. Takve ili slične izjave nisam nikome dao, pa Vas molim, da odatle povučete potrebne zaključke.

Dozvolite mi, da ponovo na Vas postavim molbu, da mi pošaljete izvještaj Odbora po čl. 20., kako bih mogao da vidim razloge optužnice protiv mene. Ne radi se toliko o posljedicama za me, koliko da se baš u interesu Akademije utvrdi istina, kao i pravi motivi za donošenje otvorenog pisma. Kao što smo istakli u svom zaključku prošle sjednice Vijeća, smatrali smo, da je za samoupravu Instituta i njegovu organsku vezu sa Sveučilištem nužna promjena Statuta Jugoslavenske akademije. Prema tome nije se moglo pitanje Statuta Instituta „Ruđer Bošković“ odvojeno promatrati od cjelokupne strukture Akademije, za koju mi smatramo, da svojim odjelima i predsjedništvom kao upravnim organima ne predstavlja adekvatnu osnovicu za razvitak nauka.

Dozvolite mi da Vam ponovim, što sam već istakao u onom prvom pismu Odboru, da žalim, što su izvjesna mjesta primljena kao uvrede, te što su omogućila, da se diskusija skrene od principijelnih pitanja. U tom smislu ja sam i pokušao da razgovaram s predsjednikom Akademije, no nažalost nije se više našlo potrebno razumijevanje.

Na kraju bih istakao, da sam od početka gajio prema Vama i Vašem književnom radu veliko poštovanje i da bi mi bilo vrlo žao, ako biste shvatili, da je ono naše pismo imalo ikakvu oštricu uperenu protiv Vas. Mi smo mislili samo na organizaciju naučnog rada, a što se tiče ostale djelatnosti dozvolite mi da citiram zadnju rečenicu u našem pismu: „Vjerujemo, da bi ta Skupština učinila golem napredak, kad bi s predstavnicima Sveučilišta, kulturnih dru-

štava i općedruštvenih organizacija obrazovala komisiju, sa zadatkom, da na principima [[2] socijalističke demokracije izradi novi statut Akademije, kao jednog od cent[ra] za koordinaciju kulturne djelatnosti, sačuvajući osobito onu kulturno-historijsku aktivnost, kojom je Jugoslavenska akademija u Zagrebu od svojeg osnutka obogatila naše narode."

Primate izraze mog štovanja

Ivan Supek

Prof. I. Supek
Institut za teorijsku fiziku
Zagreb, Marulićev trg 19/I.

Izvor: NSKZ R 7970, *Rukopisna ostavština Miroslava Krleže*, B. Korespondencija, b. Pisma Miroslavu Krleži, n. 8816, pp. 1–2.

Transkribirao Ivica Martinović

Supek to Krleža, Krleža to Supek:
After the *Open Letter* of the Council of the Ruđer Bošković
Institute of 26 February 1954

Summary

The Manuscript Legacy of Miroslav Krleža, filed in the Manuscripts and Old Books Collection of the National and University Library in Zagreb under a unique shelf number R 7970, includes two letters which Ivan Supek addressed to Krleža in 1954. The first letter was sent on 1 March, accompanied by an “Open Letter to the Assembly of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts (JAZU),” which the Council of the Ruđer Bošković Institute of Physics dated 26 February 1954. The second letter Supek addressed to Krleža on 13 May 1954, and as far as we know, it marked the end of their correspondence in 1954. The Legacy of Ivan Supek, in family possession, contains an official letter dated 5 May 1954, by which Miroslav Krleža, acting as vice-president of the Academy at the time, informs Ivan Supek about two decisions passed at the informal session of the Assembly of the Yugoslav Academy on 29 April 1954; in his intellectual autobiography entitled *Krivovjernik na ljevici* [*Heretic on the Left*], Supek cites but a single characteristic fragment of that letter. For the first time a full text of these four documents is published here in my transcription which most faithfully follows the original without any interventions in terms of either punctuation or devices used for emphasis.

The *Open Letter* of the Council of the Ruđer Bošković Institute to the Assembly of the Yugoslav Academy includes a host of hitherto unknown data on the Institute’s first four years of development, as it closely documents the chronology of the conflict between the Institute’s Council and the Presidency of the Yugoslav Academy from 1950 till 1953, at the root of which was the decision making on the development of the Institute. As Council president, Ivan Supek made huge efforts to reconcile “two different tendencies of development,” first by drawing up a Temporary Statute of the Institute in 1952, and later, in the spring of 1953, by making a proposition to the University Senate and the Presidency of the Yugoslav Academy by which “the Academy and University should collaborate at the Ruđer Bošković Institute on common goals.”

Since the draft of the Institute’s Statute at the turn of 1953 to 1954 had stood at a standstill for three months, the Institute’s Council decided to send an *Open Letter* to the Assembly of the Yugoslav Academy with a counter-proposition by which “the Academy Statute should be changed in accordance with scientific development in our country.” From the perspective of Ivan Supek, that is, “us physicists,” the Institute’s successful development was to rest on its self-governance and organic connection with the University, but the Academy’s administration was not willing to consider such a formally-based legal framework of the Institute’s operation within its system.

The *Open Letter* emerged during a heated debate on the organisation of scientific work in Croatia and Yugoslavia. Academic circles could not reconcile with the fact that, according to the Soviet model, the research work would be organised exclu-

sively at the academies. From this standpoint, the topics of the *Open Letter* reverberate two strong voices: the addresses of the Nobel Prize winner Lavoslav Ružička during his visits to Yugoslavia in November 1949 and October 1952, and a speech that Ivan Supek delivered on 22 January 1953 at a meeting of the Department of the Mathematics and Physics at the Faculty of Mathematics and Natural Sciences of the Zagreb University, published in the March issue of *Pogledi*. While Ružička firmly stated that the “University ought to be a *supreme* place for higher education and for the fundamental research in the field of pure and applied science, and a *unique* place for the attainment of academic degrees,” in the interest of the Institute Supek publicly advocated for “a harmonic community of University and Academy,” although deep at heart he shared Ružička’s views.

In the letter of 1 March 1954, Ivan Supek appealed to Miroslav Krleža, vice-president and Communist Party secretary of the Academy, to help him untangle the relations between the Institute and JAZU, and whom he wished to address in person and elaborate the motives behind the *Open Letter*. Judging by the events that followed, Supek’s attempt proved futile.

In the absence of Andrija Štampar, Academy president, Krleža, acting as vice-president, on 5 May 1954 sent an official letter to Supek concerning the decisions of the informal session of the Academy Assembly held on 29 April 1954. From this letter alone we can learn that the Academy Assembly established 23 March 1954 as termination date of Supek’s Academy membership on the basis of his letter on the renouncement of membership, but also that on 29 April 1954 an additional penalty was issued against Supek: that “he disqualified himself for any work at the Academy or collaboration with it.” Nevertheless, he retained his leading position at the greatest institute within the Yugoslav Academy.

In a letter dated 13 May 1954, Supek asked Krleža to send him the minutes of the Commission which the formal Academy Assembly of 16 March 1954 appointed with an aim to establish his responsibility for the *Open Letter*, so that he could finally learn “the reasons underlying the accusation against me. The consequences which I may suffer are not an issue here, but it is in the Academy’s interest to establish the truth, along with the true motives for drawing up an *Open Letter*.” Here he expressed his disappointment by the fact “that some places [from the *Open Letter*] were understood as offences, and that they actually distracted discussion away from the principal issues,” but insisted on the key point from the *Open Letter* “that for the self-governance of the Institute and its organic connection with the University a change of the Academy Statute was necessary.”

In the spring of 1954, the Yugoslav Academy headed by Andrija Štampar definitely gave up on the concept of an inter-disciplinary research institute, although under the pressure of the ‘young lions’ from its largest institute, and in accordance with the Soviet model and the original ideas and decisions of Boris Kidrič (died on 11 April 1953), had an opportunity to take this path in its own development, too. Upon the Assembly’s ‘reply’ to the Institute Council, the concept of multi- and inter-disciplinary approach to fundamental research in natural sciences in organic connection with the

University as development model for the Ruđer Bošković Institute faced new risks, including those of political nature, but the research community gathered at the Institute, despite the circumstances, managed to live its ‘dream’ of self-governance and development in harmony with the University, as confirmed by a decision on the new organisation of the Institute passed on 7 September 1954. This step in the Institute’s development was also approved by the Republic government, when on 22 November 1954, in agreement with the Yugoslav Academy, it decided that as from 1 January 1955 the Institute was no longer part of the Yugoslav Academy. Five months after the Republic’s decision, another step towards the Institute’s lasting ‘independence’ took place, when by a decision of the Federal Government of 30 April 1955 the Institute as a “self-financed institution” came under the authority of the Federal Nuclear Energy Commission headed by Aleksandar Ranković, and in this formally legal frame operated for eleven years – until Ranković’s political downfall on 1 July 1966.

Miroslav Krleža, to whom in the crucial days of early March 1954 Ivan Supek offered a mediating role, as a highly-positioned Academy member failed to see this historical opportunity to support the development of natural sciences in Croatia in a new direction, perhaps less exposed to political pressure. Ivan Supek and Mladen Paić, who on different legal grounds by 29 April 1954 no longer were correspondent members of JAZU, seven years later—on 16 June 1961—were elected full members, which is a unique case in the history of the Yugoslav Academy.

Ključne riječi: Ivan Supek, Miroslav Krleža, Lavoslav Ružička, Andrija Štampar, Mladen Paić; Ruđer Bošković Institute of Physics, Yugoslav Academy of Sciences and Arts, development of natural sciences in Croatia after 1945